

Chirchiq davlat pedagogika universiteti "O'zbek tili" kafedrası
MamanovaMuxlisa Mahmud qizi taqrizi ostida

TIL TA'LIMIDA BAHOLASH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Mamanova Muxlisa Maxmud qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

O'zbekiston

E-mail: mamanovamuxlisa542@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kundagi eng dolzarb muammolaridan biri bo'lib kelayotgan ona tili fanidagi baholash muammolari va yechimlari tog'risida fikr yuritiladi. Ya'ni ona tilini o'qitishda to'g'ri baholash o'quvchilar uchun muhurligi katta e'tibor talab qilishini ko'zda tutadi, jumladan o'qituvchilar uchun mavjud bo'lgan baholashning turli turlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Baholash, muammo, yechim, madaniy, o'quv rejasi, baholashning afzalliklari.

KIRISH

Baholash bu o'qituvchilarning va o'quvchilarning bilim saviyasini belgilovchi, shuningdek o'quvchilarning ma'lumotlarni qabul qilish arayonidir. Baholash har qanday o'quv faning, shu bilan birga ona tili fanining ham muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va o'quvchilarning muvaffaqiyatini baholash, qo'shimcha e'tibor talab qiladigan sohalarni aniqlash va shu asosda o'quvchilarni ma'lum bir yo'nalishga yo'naltirishdir. Ona tilini o'qitishda baholashning afzal tomoni u o'quvchilarga o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga ko'maklashadi. Ta'lim jarayonida darsni to'g'ri tashkil etish ham baholashning to'g'ri shaklanishiga ko'mak beradi. Darsdagi qo'yilgan har bir to'g'ri baho o'quvchilarda mashg'ulatlarda mustaqil fikrlash, qo'yilgan muammo, savollarga o'z fikrini ochiq-oydin bildirishiga olib keladi. O'quvchi o'ziga qo'yilgan bahodan qoniqish hosil qilsa bu ularda o'zlashtirilgan bilimlardan amaliyotda foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi va o'z kuchiga, bilimiga ishonchni mustahkamlaydi. O'quvchini o'zi uchun qoniqarli baho olishni xohlasa har bir mashg'ulotda mustaqil va ijodiy ishlashi, tilning mavjud imkoniyatlaridan unumli foydalanishi, so'z boyligini oshirishi, so'zning ma'nosi, urg'usi mohiyatiga qarab o'z nutqida qo'llashi, ravon va tiniq so'zlash malakasini egallashi kerak.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Biz ona tili va adabiyot fanidan o'quvchilarning kompetensiyalarini baholash vositalari va usullarini ko'rib chiqamiz. Shu o'rinda savol tug'iladi bugungi kunda biz qanday baholayapmiz? O'qituvchilarga bu savol berilganda ular turlicha javob berishadi, ya'ni ayrim o'qituvchilar ball tariqasida to'planuvchi faoliyatlarining darajasiga qarab turib to'planuvchi ball yig'ilishiga qaratgan bo'lsa, ayrim o'qituvchilar esa o'quvchilarni tabaqalarga ajratgan holda a'lochi, yaxshi, o'rtacha o'zlashtiruvchi, o'zlashtirmaydigan, qoniqarsiz kabi guruhlarga ajratgan xolda baholab borishi aniqlangan. O'zi aynan baholash nimaga kerak? Qanday baholash kerak? Bu savollarga javob topish uchun avval baholash nimaligini bilib olamiz. Baholash-o'lchash jarayoni bundabilim, ko'nikma, kompetensiyalar o'lchanadi. Birinchi navbatda biz bahova ball tushunchalarini bir-biridan farqlaymiz, Baho bu o'quvchilarni tabaqalashtiradigan tushuncha ya'ni 1 raqami qoniqarsiz tushunchani ifodalasa, 2 ham shunday 3 esa qoniqarli, 4 yaxshi, 5 a'lo ma'nosini ifodalaydi. Snifdagi o'quvchilarning faoliyatini baholashda o'quvchilarni o'zimiz

sezmagani holda tabaqalashtirishga yo‘l qo‘yamiz. Ya‘ni o‘quvchilarning ichida ayrim zo‘r o‘zlashtiruvchi bolalar a‘lochi, ular bir biri bilan dugona yoki do‘st bo‘lishi, yoki o‘rtachao‘zlashtiruvchio‘quvchilar ham bir biri bilan yaqin bo‘lishi ularning esa sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ayri-ayri yurish holatlarini kuzatish mumkin. Bu albatta nosog‘lom muhitni shakllantiradi. Bu o‘rinda esa baho degan tushunchadan voz kechilishiga olib keldi. Shundan keyin esa ball tushunchasi qo‘llanildi. Ballda har bir raqam bir imkoniyat hisoblanadi ya‘ni bir raqam, 2,3,4, raqamlar ham o‘quvchiga berilayotgan imkoniyatlar hisoblanadi, o‘quvchilar dars jarayonida faoliyati qanchalik ko‘p bo‘lsa, ularning yozishi, o‘qishi, javob berishi, o‘zini tutishi, hamfikir bo‘lishiga e‘tibor qaratilgan holda asosan bilimiga qarab ball yig‘ilib boriladi. Mobodo o‘quvchi darsda o‘tirib faoliyat ko‘rsatyapti lekin ko‘p kamchilikka duch kelayotgan bo‘lsada, u bir ballga ega bo‘ladi, unga qarshi tarzda o‘quvchi dars jarayonida ko‘plab to‘g‘ri javoblari va o‘z fikrini isbotlashga harakat qilayotgan bo‘lsa, jamoadoshlarini o‘zining fikri to‘g‘ri ekanligiga ishonitirayotgan bo‘lsa o‘quvchi bunda yuqori ballni qo‘lga kiritishi mumkun. Demak, bu ballar yig‘ilgan holatda qo‘yiladi, o‘quvchining bunda bilim hajmi baholanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Hozirgi kunda ishlab chiqilgan “Milliy o‘quv dasturi”da ham o‘quvchilarni baholashga alohida e‘tibor qaratilmoqda, bunda ball ustuvorligiga ega ya‘ni o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, tanqidiy fikrlashi, ulardagi amaliy ko‘nikma, kompetensiyalar baholanadi va ularning insoniy sifatlariga ham e‘tibor qaratiladi. Milliy o‘quv dasturidagi berilayotgan baholash mezonida o‘quvchilarning avvalo bilimidagi bo‘shliqlarni aniqlash maqsadida tashxislovchi baholanish o‘tkaziladi. Bu diagnostik baholanishdir, diagnostik baholanish asosida o‘quvchilarning bo‘shliqlari aniqlangandan so‘ng ma‘lum dastur asosida ular darslarni o‘zlashtirib boradilar har bir darsda oladigan bilimi, ularda shakllanayotgan malaka, kompetensiyalar e‘tiborga olinadi. Bu jarayonda o‘quvchilarda shakllanayotgan xususiyatlarga e‘tibor qaratib formative baholanish olib boriladi va har bir o‘quvchi formative baholash asosida besh ballik tizimda ball yig‘ib boradi. Summativ baholash esa xulosalovchi baholash hisoblanadi, bunda o‘quvchilarning mavzu doirasida o‘zlashtirgan bilimlari e‘tiborga olinadi. Yakuniy baholash summativ- hulosalovchi baholash hisoblanadi. E‘tiborli jihati shuki Milliy o‘quv dasturidagi belgilangan bu baholash mezonida baholashning maqsadi nazorat qilish bo‘lib qolmasdan, balki, boshqarish va rivojlantirishni nazarda tutadi. Ta‘limda baholashning maqsadi bolalarning rivojlanishi va o‘rganishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratishga yordam berishdan iboratdir. Takomillashtirishga asoslangan baholash tizimi jarayonini monitoring qilish, qo‘llab – quvvatlash va takomillashtirish uchun mas‘uliyatini belgilaydi. Milliy o‘quv dasturida e‘tiborga olinayotgan alohida ikkita nazariyaga to‘xtalib o‘tamiz. Bunda birinchi nazariya Bilim chuqurligi nazariyasi, ikkinchisi esa Blum taksanomiyasi nazariyasi.

Bilim chuqurligi nazariyasida to‘rtta daraja e‘tiborga olinadi.

1-darajasi eslab qolish, hisoblash, aniqlash, ro‘yxat tuzish, farqlash kabi ko‘nikmalarning shakllanganligiga e‘tibor qaratiladi. Agarda shu ko‘nikmalar o‘quvchilarda shakllangan bo‘lsa, bu o‘quvchi birinchi darajani egallagan hisoblanadi va ramziy ma‘noda olsak bu o‘quvchi bir ballga ega bo‘ladi

2-darajasi o‘quvchilarning mahorati konsepsiya yarata olishi, ma‘lum grafik chizmalarni yarata olishi, tasniflash ko‘nikmasi, taqqoslash va umumlashtirish ko‘nikmalarining shakllanganligiga e‘tibor qaratiladi. Bunda ham o‘quvchida bu sifatlar shakllangan bo‘lsa, u yana bir ballni olish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

3-darajasi o'quvchilarning strategik fikrlashda o'z g'oyalarini bera olishi lozim, bunda ularning shaxsiy munosabatlari ifodalanadi yani mavzu doirasida o'zining fikrni baholay olish ko'nikmalarini ifodalay olsa, bu darajadagi o'quvchi hisoblanadi.

4-darajasi ilg'or fikrlashni nazarda tutadi va albatta analiz- sintez qilish orqali tahliliy yondashgan holda o'zini mushohadasini bildira olsa, tanqid qila olsa, o'zining asosli fikrini bildira olsa va bunga ma'lum dalillarni keltirolsa, aslini olganda bu Milliy o'quv dasturining asosiy vazifasi ham shunda o'quvchilarning ijodkorlik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan. Shu maqsadda ham aynan 4- darajada ijodkorlikni shakllantirishga e'tibor qaratilmoqda. Blum taksanomiyasi- bunda o'quvchilarimizning 6 bosqichda bilim olish darajasini ko'rish mumkin. Bular baholash, analiz, sintez, amalda qo'llash, tushunish, bilish. Bu jarayonda ikki hil baholash tizimidan foydalanishimiz mumkin. Formativ baholash, o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini o'qitishga moslashtirish yoki bilim jarayonini o'quvchilar ehtiyojiga moslashtirish u odatda dars vaqtida muntazam ravishda o'tkaziladi va ko'pincha dars strategiyasini o'zgartirishni talab qiladi. Summativ baholash- bu o'quvchining ma'lum bir fan yoki fan sohasidagi o'zlashtirishi to'g'risid aumumiy asosli ma'lumot beradigan baholash. U odatda biror bo'lim, kurs, chorak yoki o'quv yili oxirida o'tkaziladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda bu baholash tizimlari samarali qo'llangan holatda o'quvchilarning bilim olish jarayonini qo'llabq uvvatlaydi va o'quvchilarga rivojlanishni nazorat qilish, o'zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlash, rivojlanish bo'yicha harakatlar rejasini tuzish va erishilgan natijani rasmiy baholash, shu bilan bir qatorda ta'lim beruvchiga ham baho berish mumkin bo'ladi. Bu jihat bilan dars samaradorligini oshirish ham ko'zda tutiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonova M., Abbosova G. Nutq o'stirish bo'yicha qo'llanma (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari bo'yicha). - Toshkent, 1998.
2. Yuldoshev R. Uzluksiz o'zbek tili ta'limida funksional-semantik yondashuvning tatbikiga doir // Uzluksiz ta'lim. — Toshkent: 2008. - 5-son.
3. Muxitdinova X.S. O'zbek tili o'qitishda uzluksizlikni ta'minlashning ilmiy-metodika soslari (monografiya). — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2008.
4. Muxitdinova X.S. "O'zbek tili" fanidan yuqori sinf o'quvchilarida shakllantiriladigan kompetensiyalar va ularni baholash me'yorlari / UzDJTU "Istiqlol vatil" to'plami (11 - qism).—Toshkent.
5. Rafiyev A., Niyozmetova R. O'zbek tili (kasb-hunar kollejlarning rus guruhlar uchun o'quv qo'llanma). - Toshkent: Ilm-Ziyo, 2006.